

HARRIET BJERRUM NIELSEN MONICA RUDBERG

Hur flickor blir flickor och pojkar blir pojkar

*Kvinnors behov av närhet
och mäns behov av autonomi grundläggs redan
tidigt i barndomen. Harriet Bjerrum
Nielsen och Monica Rudberg visar genom ett utvecklingspsyko-
logiskt perspektiv hur detta påverkar köns-
socialiseringen och vilka konsekvenser det får, inte
minst för jämställdhetsarbetet i
skolan*

Under de senaste åren har vi fått ganska utförliga empiriska beskrivningar av söta och stillsamma flickor samt dominerande och aktiva pojkar i låg- och mellanstadiet (t ex Einarsson, 1981; Bjerrum Nielsen & Larsen, 1985), och kanske inte fullt så söta flickor, men lika dominerande pojkar i högstadiet och i ungdomsgång (t ex Ericsson, Lundby & Rudberg, 1986; Reisby, 1987; Bjerrum Nielsen et al, 1987). Dessa undersökningar visar också att vi inte kan förstå barns och ungdomars uppförande i skolan, utan att ta deras övriga livssammanhang i betraktande – i dessa åldrar framför allt deras liv bland vänner. För både pojkar och flickor är vänskapen viktig eftersom alla har behov av att få sitt värde bekräftat av andra. I denna betydelse av ordet är båda könen *relationsorienterade* och båda könen kan handla strategiskt i förhållande till andra för att uppnå denna bekräftelse. Men det verkar som om det som ska till för att man ska känna sig bekräftad av andra är olika för flickor och pojkar. Flickan känner sig bekräftad när hon lyckas skapa en förtrolig och intim stämning med vissa andra. För pojken gäller att hans prestationer uppmärksammas och får gensvar från andra – ju fler desto bättre. För henne handlar relationer om att understryka likhet i ett personligt rum, medan det för honom handlar om att understryka skillnader i ett offentligt rum.

Varför finns denna skillnad mellan flickor och pojkar? Vi tror att vi måste leta efter en del av svaret i den psykologiska historia som de två könen genomlever och de skillnader i identitet som denna historia ger upphov till. Vi vill understryka att det vi säger inte nödvändigtvis gäller varje enskild pojke eller flicka – för det är den individuella variationen naturligtvis för stor. Vi ska inte heller fördjupa oss i den sociala skillnaden mellan olika klasser och skikt som också finns med vid utformningen av könsrollsmönster. Vi tvingas vara lite schematiska när vi ska försöka hitta sociala mönster i den normalpsykologiska variationen. Och även om ett schema kan fjättra tankarna (och ge upphov till nya stereotyper), är det samtidigt också en förutsättning för att gripa tag i skillnader och nyanser.

Vi menar faktiskt att historien startar samtidigt med livet – alltså långt innan flickor och pojkar träder in som *medvetna* väsen i vår könsrollskultur. På grundval av psykoanalytisk teori antar vi att strukturer i vår personlighet grundläggs genom våra tidigaste erfarenheter. Och även om också tidiga erfarenheter kan modifieras senare i livet, så är det fråga om en nog så fundamental process eftersom det här rör sig om hur vi blir till som subjekt, psykologiskt skilda från och psykologiskt knutna till andra.

Vi är alltså intresserade av den tidiga ut-

vecklingen eftersom vi menar att den är grundläggande, men också för att vi anser att det är nödvändigt att precisera könssocialiseringens form och betydelse i olika åldrar. På vilket sätt kön blir psykologiskt relevant för barnet beror i hög grad på barnets psykologiska ålder och utvecklingsnivå. Rosa sockor på en flickbaby har inte samma betydelse som rosa kläder på en 6-årig flicka som redan känner till kulturens färgsymbolik. Men om de rosa sockarna medför att de vuxna bär babyen mer ömt och försiktigt än de bär en baby med ljusblå sockor, så kan det få betydelse för hennes första grundläggande upplevelse av vem hon själv är i relation till andra. Vi måste alltså tänka utvecklingspsykologiskt om vi ska förstå socialiseringsprocessen. Rosa sockor är i sig ingen förklaring på könssocialiseringen.

Att vi lägger vikt vid könssocialiseringens utvecklingspsykologiska grund har enligt vår mening inte bara rent akademiskt intresse. Det har också betydelse för det jämställdhetsarbete som bedrivs på t ex skolorna, en plats där moralkakor, som baseras på en i och för sig rättfärdig ilska över det skeva i könsrollerna, har en sorglig benägenhet att träffa bredvid målet.

*Identitet genom likhet,
identitet genom skillnad*

Psykologen Margaret S Mahler (1975) har karakteriserat åldern från 0-3 år som människobarnets "psykologiska födelse". Från ett symbiotiskt tillstånd där man själv är ett med andra ska man mödosamt inse åtskillnaden från andra och samtidigt ta reda på vem man själv är. Separationen (att kunna se att du och jag inte är densamme – att dra en gräns) och individuationen (att veta vem jag själv är – innehållsbestämning) är enligt Mahler de två stora utvecklingsuppgifter som barnet står inför under de första levnadsåren.

Sociologen Nancy Chodorow (1978) menar att flickor och pojkar har lite olika utgångspunkter när det gäller dessa båda ut-

vecklingsuppgifter. Pojkens identitet är uppbyggd kring åtskillnad – utvecklandet av en könsidentitet förutsätter att han erkänner att han är olik sin mor. Flickans identitet och självuppfattning byggs upp i nära anknytning till modern. Hennes gränser mot andra blir mer flytande och hela hennes identitet är på gott och ont mycket mer sammanvävd med hennes relationer till andra än vad pojkens identitet är. Chodorows hypotes baserar sig alltså på det sociologiska faktum att det trots allt tal om jämställdhet fortfarande är så i de flesta familjer att det är modern som är den viktigaste omsorgspersonen under de betydelsefulla år då separation-individuation äger rum.

I vårt arbete om könssocialisering har vi undersökt om denna hypotes går att belägga empiriskt. Det är svårt att säga med säkerhet, eftersom så få undersökningar av barnets tidiga utveckling har kön som variabel. Men det finns faktiskt data som pekar mot att Chodorow kan ha rätt. Läser man Mahlers eget material med könsspecifika glasögon på, så ser det ut som om flickor och pojkar faktiskt börjar att uppföra sig som flickor och pojkar just i den ålder då separationen erkänns. Pojkarna blir vildare och mer utåtriktade i treårsåldern. Den första intensiva önskan att få cowboyhatt och pistol formuleras (ofta till fredsvänliga föräldrars förskräckelse). Flickorna tycker bäst om att hjälpa mor i hushållet eller gosa med dagisfröken. Från denna ålder börjar flickor också att föredra varandras sällskap (pojkarna blir ointressanta) (Pitcher & Schultz, 1983) och intresset för dockor och familjelek blir tydligt. Det verkar också som om mödrar börjar särbehandla sina barn efter kön från 1-2-årsåldern. Fäder gör det i ännu högre grad och de gör det också tidigare än mödrarna – men eftersom barnomsorgen är inrättad som den är blir den första identiteten inte så tätt knuten till fadern och det får därför inte så djupgående psykologiska följder. Orättvist nog – eller lyckligtvis! Det är alltså inte bara det biologiska faktum att modern är kvinna som är betydelsefullt, utan också det sociala faktum att hon är kvinna: hen-

nes egen könssocialisering påverkar hennes uppfattning om barnens kön.

Mycket pekar på att just åldrarna 1-2 år är avgörande för könssocialiseringen. Det beror på att det är i den åldern som barnet både inser separationen *och* samtidigt blir uppmärksammat på sitt eget kön. Könside-ntiteten blir alltså sammanvävd med separationserfarenheterna. Kring 1-årsåldern förälskar sig barnet i världen och använder den nyvunna färdigheten att röra sig upprätt på två ben till att springa ut i världen utan att se sig om. Mahler kallar denna ålder "övningsfasen". Flickor och pojkar verkar ha lika stor längtan att bege sig ut, men mödrarna reagerar möjligen lite ängsligare inför döttrarna än inför sö-ner. Carol Klein (1985) ger två exempel från en experimentell studie av interaktionen mellan mor och barn. I interaktionen mellan mor och son var detta en typisk bild: "Barnet promenerar i väg från modern, snubblar och faller. Barnet återvänder till sin mor och gnäller. Modern tar fram en plastring, visar den för barnet, rullar i väg den tvärs över rummet, säger "Titta ringen! Hämta den till mamma! Kan du hämta ringen?" Observationer av interaktionen mellan mor och dotter berättade en annan historia: "Barnet promenerar i väg från modern, snubblar och faller. Barnet återvänder till modern och gnäller. Modern tar upp och kramar barnet. Modern, fortfarande med barnet i famnen, erbjuder barnet ett mjukisdjur" (sid 44). Det är som om modern projicerar sin egen kvinnliga osäkerhet inför fysiskt krävande aktiviteter och överför det farliga och okända på sin lilla dotter, medan hon räknar med att sonen klarar sig. Och det verkar också som om hon har lättare för att godta att sonen växer ifrån henne än att dottern gör det.

Ett halvår senare ändrar sig bilden. Det sorglösa uttåget i världen berodde ju på att barnet faktiskt inte helt hade insett att det var skilt från modern. Kring 1 1/2-årsåldern erkänns separationen och för de flesta barn följer en ambivalent fas där längtan efter frihet och rädslan för frihet sätter krokben för varandra. Det förut så självständiga barnet blir mer klängigt och gnäl-

ligt, och det är svårt att göra det helt tillfreds eftersom det vill två saker samtidigt! Mahler kallar denna fas för "återföreningskrisen", eftersom det för modern och barnet handlar om att omdefiniera sin relation och närma sig varandra på ett nytt sätt. Det gamla symbiotiska förhållandet med en stark mor och ett litet beroende barn ska omdefinieras till en ömsesidig relation mellan två självständiga individer. Det kan säkert väcka rädsla – både för att åter uppslukas i symbiosen och för att stå helt ensam i världen.

Rädslan för att åter sugas in i symbiosen verkar vara större hos pojken. Det förklaras av att hans gryende könsidentitet förutsätter skillnad, men också av att modern tycks lämna mindre utrymme för återförening och närhet åt söner än åt döttrarna. Den tillit hon visade honom i övningsfasen (*han* klarar det säkert!) existerar inte längre. Hon tolkar hans gnäll som hunger, törst, trötthet, leda, ilska – men inte nödvändigtvis som önskan om närhet. Dörren är ofta stängd, separationen blir hastig och plötslig, det finns små möjligheter att långsamt pröva sig fram i den nya relation som åtskildandet ger upphov till. Pojken reagerar med att vända sig ut mot världen och idealisera fadern, men hans kärleksaffär med världen får en viss överdriven prägel i form av hyperaktivitet, pajaseri, okontrollerbarhet och brist på konstruktivitet i leken. Pojken *får* ett försprång framför flickan när det gäller att sätta gränser mellan sig själv och andra. Men gränserna kan lätt få karaktär av försvar, både för att de framtvingas på grund av den stängda dörren hos modern och för att den manliga identiteten avgränsas negativt: att vara en stor pojke är först och främst att vara *annorlunda* än modern. Beroende och närhet i förhållande till andra kan bli svårt eftersom det alltför mycket påminner honom om den tid då han inte alls var en pojke, utan bara en hjälplös baby. Beroendet av modern existerar naturligtvis fortfarande men det inskränks – med moderns hjälp – till att gälla de serviceprestationer hon så villigt ställer upp med. Pojkar får lov att vara små mycket längre än flickor i fråga om att äta själv, klä

på sig, plocka undan. Men inte på andra områden.

För flickan är det rädslan att stå ensam i världen som är starkast. Hennes könsidentitet bygger på likhet och modern bekräftar genom sitt beteende att världen också är farlig. Återföreningskrisen är omvälvande för flickorna. Hon finner dörren tillbaka till modern vidöppen, eftersom modern hela tiden har tvivlat på att hon skulle klara sig själv. Men även om moderns anbud är frestande, så önskar ju även flickan autonomi. Därmed inleds en lång krisartad period mellan henne och modern som översatt till vardagsspråk kunde formuleras så här: Kan vi samtidigt vara lika och olika? Kan vi vara lika utan att du ska bestämma över mig? Kan vi vara olika utan att relationen brister? Hela det område som handlar om relationer mellan människor och som pojken sköt ifrån sig knyts för flickans del till hennes upplevelse av vem hon själv är. Hon kommer inte att på samma sätt som pojken känna sin identitet hotad av närhet och likhet, kan i gengäld få problem med att förstå var hon själv börjar och andra slutar. Från denna ålder utvecklar många småflickor sitt karakteristiska sätt att vara socialt: de övertar moderns roll och ser till att alla gör som de ska och att alla har det bra. Det betyder inte alls att flickan blir passiv, tvärtom är hon ofta nog så verksam. Poängen är att aktiviteten och företagssamheten riktar sig mot det relationella området och inte mot den stora världen.

Från denna ålders identitetsbildning härstammar alltså det förhållande som vi ser senare, nämligen att identitet knyts till intimitet och likhet för flickan, medan identitet knyts till prestation och skillnad för pojken. Som Sara Stein (1984) skriver om denna ålder: "Både flickor och pojkar värdesätter sin autonomi, samtidigt som de längtar efter sammansmältning. Men den ena riskens övervikt över den andra ger separationsprocessen en könsbestämd nyansskillnad. Så länge pojken känner sig säker i sitt beroende kan han också ingå förbindelser. Så länge flickan känner att förbindelsen finns där kan hon också uppnå självständighet" (s 97).

Den erotiska dimensionen

Men historien slutar inte här. Just runt hörnet erbjuds barnet en möjlighet att få den problematiska sidan av identiteten integrerad (för flickor autonomi, för pojkar intimitet). Nämligen när den sexuella förbindelsen till det motsatta könet upptäcks. Det händer som bekant långt före puberteten – i det sägenomspunna oedipuskomplexet. När pojken upptäcker den erotiska dimensionen hos modern upptäcker han *samtidigt* en ny väg till intimitet med henne, en intimitet som inte är så hotande som den ursprungliga vilken ju förutsatte både likhet och beroende. Han upptäcker att just *eftersom* han är annorlunda än henne blir intimitet möjlig på ett nytt sätt. För flickan blir upptäckten av faderns erotiska dimension på samma sätt en lösning på hennes problem med autonomin. I fadern finner hon ett kärleksobjekt som är olik henne och som alltså kan ge henne frihet från modern samtidigt som intimiteten upprätthålls. Det är alltså den erotiska möjligheten som, i just denna psykologiska historia (en historia som självklart först och främst är socialt och inte biologiskt bestämd), gör de två könen kompletta.

Om vi ska sammanfatta utvecklingen så här långt kan vi säga att identitetsutvecklingen för bägge könen handlar om att uppnå autonomi i förhållande till andra, samtidigt som intimiteten upprätthålls. Det verkar som om pojkar och flickor löser denna uppgift på olika sätt. För flickan knyts intimiteten samman med upplevelsen av likhet, medan autonomin knyts till den heterosexuella relationen. För pojken förbinds den heterosexuella relationen med intimitet, medan autonomin tryggas genom markering av skillnad. Detta kan illustreras genom följande fyrfältstabell:

	Identitet	
	Autonomi	Intimitet
Pojke	markering av skillnad	heterosexuell relation
Flicka	heterosexuell relation	upplevelse av likhet

Men för både pojkar och flickor har dessa lösningar också sitt pris. *Pojken* upptäcker att vägen till modern är blockerad av en som är mycket större och starkare än han själv, och han måste inse att det bara är när han kan klara sig i konkurrensen med andra män som han kan våga kasta sina blickar på kvinnor. Därför drivs han in i den *manliga makthierarkin*, där skillnaden är satt i system genom över- och underordnade positioner. På så sätt slår han två flugor i en smäll. Å ena sidan fastslås den livsviktiga markeringen av skillnad både mot kvinnor och mot andra män. Å andra sidan kan några av intimitetsbehoven också tas till vara – för när han finner sin plats i hierarkin får han ju också ett ställe där han hör hemma, även om det inte alltid verkar så hemtrevligt där, sett med kvinnors ögon. Men det skapar också nya psykologiska svårigheter, eftersom det till den rädsla för närhet och likhet som pojken tidigare kämpat med även kommer rädslan för svaghet både hos sig själv och andra – inte minst i den kvinnliga versionen.

Flickan lär sig nu att vägen till frihet måste gå genom andra. Hon kan appellera till andras hjälp, men själv är hon hjälplös. Det är inte rädslan för svaghet som plågar henne, utan rädslan för att ingen ska se henne och reagera på henne. Hon upptäcker samtidigt att ett osvikligt sätt att tillkämpa sig faderns uppmärksamhet är att uppföra sig feminint eftersom fäder är mycket svaga för små flirtiga döttrar. Så här beskrev t ex en amerikansk fader sin 2-3-åriga dotter i en intervjuundersökning (Goodenough, 1957, citerat ur Maccoby & Jacklin, 1975, s 329): "Jag lägger märke till hennes skälmskhet och flirtighet, hennes 'kom och hälsa på mig nån gång'-attityd. Hon älskar att kela. Hon kommer att bli sexig – min fru blir stött när jag säger det." Att fadern besvarar flickans femininitet är ofta viktigt och positivt. Men det blir problematiskt om detta blir det viktigaste kriteriet för att fadern ska ge henne den mycket efterlängtnade uppmärksamheten. Om det är så kan flickan dra slutsatsen att det pris hon måste betala för friheten från modern är anpassning till en yttre könsroll.

Gullungar och slynglar

Vad händer när barnet närmar sig skolåldern? Den erotiska kärleken till föräldrarna förträngs som bekant i latensåldern. Kännetecknande för åldern är åter övning och behärskning – en anpassning till realiteten. Det oïdipala nederlaget (barnet måste ge upp hoppet om föräldrarna som kärlekspartner) har klargjort budskapet att man måste klara sig själv här i världen. Man kan slå sig ihop med andra barn och man kan utforska världen och lära sig behärska den, men det går inte längre att drömma om att bli ett med far och mor. Därför blir också vänskapen så speciellt viktig. Sentimentalitet (eftersom paradiset för alltid är förlorat) och äventyrlighet (eftersom världen utanför paradiset är så spännande) är latensbarnets förunderliga psykologiska kombination. Över sängen hänger den obligatoriska affischen av hundar/hästar med stora tårdränkta ögon, samtidigt som favoritlitteraturen är spökhistorier och äventyrsböcker. Socialrealistisk litteratur om skilsmässobarnets sorgliga höghusliv tilltalar inte denna åldersgrupp! Det är också i den åldern som man kan röras till tårar av sin egen godhet. Framtiden ska användas till att hjälpa små svarta barn från att dö av svält i Afrika. En perfekt kombination av det realistiska (bli som Albert Schweitzer), det sentimentala (hjälpa små svältande barn) och det äventyrliga (i djungeln långt från far och mor).

Men ålderns typiska drag får en könsbestämd nyans. Även om de sexuella drifterna inte försvinner, så betyder avsaknaden av objekt att rikta dem mot att pojkens väg till intimitet och flickans väg till autonomi för en tid ser ut att hamna i en återvändsgränd. Bristen på erotiskt förhållande till det motsatta könet gör att varje kön blir ensidigt. Aldrig är pojkarna så smutsiga, fräcka och självhävdande som i denna ålder, och aldrig är flickorna så bra på att hålla god min i elakt spel. Den aktivitetsökning och verklighetsorientering som kännetecknar latensfasen riktas alltså ganska ensidigt mot antingen autonomi eller intimitet. Hos pojken inriktas den på behärsk-

Liv Derkert, "Dummerjöns", illustration till HC Andersens saga "Prinsessan som inte kunde sluta skratta", pastell 1936. Foto: Olof Wallgren.

ning av alla slag och kunskapsinhämtande inom de mest egendomliga områden (den givna publiken för Guinness rekordbok!). Hans oïdipala upplevelse av att det är i männens hierarki han hör hemma ser vi återspeglad i hans ambivalenta förhållande till flickor, hans maktkamper med andra pojkar, hans intensiva intresse för hjältar av alla slag, men också i att han accepterar den plats han har tilldelats i pojkhierarkin.

Hos flickan riktas aktiviteten och verklighetsorienteringen i hög grad mot vidare utforskning och kompetensutveckling inom det relationella området. Hon blir fort mycket mer avancerad när det gäller nyan-

ser i mänsklig kommunikation och psykologisk insikt. Hon behärskar bättre än pojken kommunikationens subtila medel, t ex förhållandet mellan innehåll, uttryck och sammanhang. Och hon har mer kontakt med sina egna känslor, inte minst när det gäller att våga känna sig liten och svag. Priset för denna kompetens verkar vara en viss jaginskränkning på andra områden. Även fysisk lek och sport underordnas de relationella syftena, hennes myller av fritidsintressen skiftar beroende på väninnornas humör. Hennes oïdipala upplevelse att vägen till frihet går genom andra ser vi återspeglad i hennes talrika strategier

för att få andras uppmärksamhet riktad mot sin person. Hennes tissel och tassell med väninnorna är ett sätt att göra sig betydelsefull. Eftersom uppmärksamhet och intimitet inte kan erövrats i öppen kamp, ligger passiv avundsjuka på lur mot dem som klarar det bättre. Till och med självutplåningen kan ge flickan lite extra uppmärksamhet: hon som alltid viskar så lågt att man måste använda några extra minuter för att få veta om hon vill ha en smörgås med sylt eller ej.

Skillnaden satt i system

Det är toppen på detta isberg som vi ser i lärarnas uppträdande gentemot de båda könen i skolan. Det är lätt att se att hela samtalssituationen i klassrummet passar mycket bättre in i pojkarnas socialiseringsmönster än i flickornas. För vad är klassrumsoffentligheten egentligen, om inte ett socialt, kulturellt och pedagogiskt uttryck för det som vi på det psykologiska planet har beskrivit som den manliga hierarkin, där skillnaden är satt i system? Ett sådant forum appellerar inte till småflickor som söker personlig bekräftelse genom likhet och intimitet. När en flicka likväl gör ett försök och tar ordet för att säga att hon har upplevt precis detsamma som föregående talare, så kan ingenting vara mindre intressant för de närvarande männen. Det gäller också när flickorna gör ett "ämnesmässigt inlägg" i traditionell mening. De sveper ofta in det i ett personligt emballage – med följden att läraren ofta inte ens lägger märke till att det faktiskt hade med ämnet att göra! Hennes perspektiv på världen förefaller betydelselöst och irrelevant.

Det är ju faktiskt så att inte heller alla pojkar har lika stor framgång i klassrumsoffentligheten. Många pojkar – särskilt de som inte har medelklassbakgrund – har också svårt att tala på ett relevant sätt i klassrumsoffentligheten. Efter hand tiger de under lektionssamtalen, men deras lösning när de inte kan hävda sig i konkurrensen är oftast att helt lämna den. De skapar en killhörna med pojkar i samma situation

– eller ska vi kalla det en ny pojkhierarki. De blir varandras referensramar, medan det som pågår i klassen betraktas och kommenteras som om det var ett TV-program de såg på. Men de flickor som inte uppfyller offentlighetens relevanskrav reagerar inte på samma sätt. De vill så gärna bli sedda av läraren, de vill så gärna att läraren uppmärksammar deras lilla person och ger dem stjärnor i skrivboken. Inte för att de är mer auktoritetstroga och lydiga än pojkar, utan för att de gör allt för att uppnå och bevara ett önskvärt personligt förhållande. På samma sätt som pojkarna gör allt för att anpassa sig till en opersonlig organisation eftersom det ger *dem* så stor tillfredsställelse. Därför sitter flickorna snällt och väntar på att läraren ska få ögonen på dem, och det får han först när han råkar titta på klockan och kommer ihåg att han ännu inte har hört färdigt läxan. På så sätt ingår skolans organisatoriska behov i en grym allians med flickornas psykologiska struktur. Resultatet av denna allians blir den bild av flickor och pojkar i skolan som flera undersökningar har visat.

Men även om småflickorna har renodlat intimiteten och pojkarna har renodlat autonomi, så är den andra sidan inte helt förnekad. Pojkarna bär ständigt på längtan efter närhet och flickorna önskar autonomi, men det kommer till uttryck på ganska subtila sätt. Som vi tidigare varit inne på är strävan att hitta sin plats i en hierarki också ett sätt att skapa trygghet. I pojkarnas vänskapsförhållanden är de fysiska lekarna och slagsmålen kanske en legitim genväg för att skapa den intimitet som är så ambivalent uttryckt. Och i flickornas väninnetrigger ser vi inte bara förbehållslös intimitet, utan också en träning i att avgränsa sig från andra, där väninnor utesluts och gamla vänindeförhållanden bryts upp eller nya bildas. Sexualiteten och dragningen till det andra könet är inte heller borta. Vi ser den t ex i de exalterade ta-fatt-lekarna. Men de två könen har problem med att hitta tonen. Pojkarna är för våldsamma och tror att de vinner flickornas uppmärksamhet genom att vara tuffa. Flickorna bryter mot reglerna och tror att de tilldrar sig

pojknas uppmärksamhet genom att bli förnärmade och snarstuckna. Båda könen tar grundligt fel och därför blir det sällan mer av den historien. Mark Twain har beskrivit detta på ett förtjusande sätt i historien om Tom Sawyer. Det stormiga förhållandet mellan den vidlyftige Tom och ängeln Becky med de blå ögonen, de långa ljusa flätorna och de broderade mameluckerna följer just av denna hjärtskärande felkommunikation mellan två latensbarn. Här är beskrivningen av hur Tom försöker göra intryck på Becky första gången han ser henne:

”Han tillbad denna nya ängel med förstulna blickar, tills han märkte att hon hade upptäckt honom. Då låtsades han inte veta om hennes närvaro och tog till att ’göra sig viktig’ på alla möjliga fåniga, pojkaktiga sätt för att vinna hennes beundran. Han gick på en stund i denna sällsamma dårskap; men bäst som han var i farten med några riskabla gymnastiska uppvisningar, råkade han kasta en blick åt sidan och såg att den lilla flickan var på väg in. Tom gick fram till staketet och lutade sig bedrövad emot det och hoppades att hon skulle stanna kvar en liten stund ännu” (s 22).

Vid ett senare tillfälle är det Becky som förtyllat försöker locka Toms uppmärksam-

het bort från konkurrenten Amy och över till sig själv. Hon börjar att högljutt och muntert bjuda in alla klasskamraterna en efter en: ”– O, får jag komma med? sade Gracie Miller. – Ja. – Och jag? sade Sally Rogers. – Ja. – Och jag med? sade Susy Harper. Och Joe? – Ja. Och så vidare med glada handklappningar, tills alla hade bett om att bli bjudna utom Tom och Amy. Sedan gick Tom kallsinnigt därifrån, fortfarande pratande, och tog Amy med sig. Beckys läppar darrade och tårarna kom henne i ögonen; hon dolde dessa tecken under en tvungen munterhet och pladdrade vidare...” (s 133-134).

Det heterosexuella mötet

Men lyckligtvis är historien ännu inte slut. I puberteten får vi en ny chans att integrera de två sidorna av identiteten. Nu kan Becky få inblick i de regler som gäller i världen utanför småflickslivet, och Tom får förhoppningsvis ett bättre grepp om intimitetens finesser. Genom mötet med det andra könet får vi tillgång till den del av vår identitet som hittills varit underutvecklad, även om den hela tiden funnits där

Walter Hodges, "Tom Sawyer och Becky Thatcher", tuschteckning 1955. Hämtad ur Förlagshusets Norden AB utgåva av "Tom Sawyers äventyr" 1972. Copyright Corona AB.

som en underström. Men att förena autonomikamp och intimitetsbehov är ingen enkel sak. Det heterosexuella mötet blir lätt en kollision där parterna psykologiskt sett är som två hälften som inte ens passar ihop.

Flickan kommer raskt in i en heterosexuell position, hennes väg till pojken är rak, direkt och snabb. Men så sker det ju också en hel del personskador på vägen! Hon som har varit mammas lilla hjälp och tröst kan nu bara tänka sig en kväll hemma om hon är riktigt sjuk. Och även om hon fortfarande behöver väninnor, inte minst när hon är ute på vift, blir förhållandet till dem mer trolöst och labilt – och därför också mer skuldbelastat: Hur i all världen ska hon klara av *två* förtroenderelationer samtidigt utan att svika någon? Hela hennes upplevelse av väninnegemenskapen blir mer ambivalent. Även om det fortfarande är bland vänner av det egna könet som hon kan släppa loss utan rädsla för att pojkarnas förakt för "barnsliga tjejer" kan nå henne, så är det ju inte *där* det spännande händer! Hon är på jakt efter en ny befriare och hon har lärt sig sin oedipala läxa: för att bli sedd måste hon finputsas och spela ut hela sitt kvinnliga register.

Pojkens väg till flickan är både längre och mer vindlande. Till att börja med närmar han sig flickan helt på pojkflockens premisser: flickor kan berätta om hur "öppna" och "naturliga" pojkar är på tu man hand – de kan t o m tillstå att de tycker om sin mamma! – för att genomgå en regelrätt personlighetsförvandling när andra pojkar dyker upp. Då släpper han hennes hand och ser inte åt hennes håll förrän det är tillräckligt mörkt. Det är först när han kämpat sig upp i den manliga makt-hierarkin som han över huvud taget kan visa sitt intresse öppet. Ledaren i ett gäng kan t ex stå och hålla om sin tjej, medan underhuggarna dreglande ser på (se t ex Torill Jensen, 1987). Det är bara den store och starke som får lov, det var ju *hans* oedipala uppgift.

Det hela blir inte precis lättare av att sexualiteten nu pockar på att få sin plats i de intima relationerna. För bägge könen är

uppgiften att integrera intimitet och sexualitet, och det är vanligt att hävda att medan flickorna satsar på intimiteten så satsar pojkarna på sexualiteten. Den svenske sociologen Bo Levin (1986) har visat att herrtidningar, som ju också har unga pojkar som målgrupp, är fulla av explicit sexualitet som både kan mätas och manipuleras som något utvändigt och objektivt (jfr de eviga diskussionerna om storlek, hur ofta och hur länge!). I motsats till detta tillvaratar tjejtidningarna en svärmisk dimension, fullspäckad av implicit sexualitet där kyssen fortfarande är avgörande, i varje fall som inledning till häftigare saker. Dessa två tidningstypers förhållningssätt motsvarar också pubertetsungdomarnas fantasier på många sätt. Flickan är i denna ålder upptagen av det objektlösa svärmeriet och idoldyrkan (som är objektöst i den betydelsen att de ömma känslorna inte nödvändigtvis riktar sig mot en konkret, tillgänglig person). Pojken är i denna ålder präglad av ett slags "rå" sexualitet, som ju är lika objektlös som flickans svärmeri – men naturligtvis ytterst objektivt: det är i denna ålder som pojkar excellerar i dissekerande sätt att tala om tjejer – ett par stora bröst kan t ex uppväga fula ben eller ett bröstfälligt ansikte. Därför kan man nog säga att när det gäller att integrera sexualitet och intimitet börjar flickor och pojkar i varsin ände. Och det är minnsann inte lätt att mötas på mitten!

Det är lätt att förebrå redaktörerna på tjejtidningarna för att de sprider myter om prinsen. Men vi tror att det är viktigt att se att denna myt också har en djup psykologisk klangbotten inte bara hos tonårstjejer, utan hos kvinnor i *alla* åldrar! Barbara Sichtermann (1984) har gjort en intressant analys av denna dröm som uttryck för kvinnors förhållande till sexualitet. Precis som prinsen ska sexualiteten komma som en fläkt från världen utanför det trygga, men ofta restriktiva och tråkiga barndomslivet, och den ska svepa med sig henne upp på den vita hästen och ta henne med ut mot det okända. Hon kan inte själv styra förloppet när hon en gång har låtit sig föras bort. Att hon *låter* sig bortföras är viktigt, för

även om det utifrån kan se ut som ett övergrepp har hon redan hemma på borggården med ett snabbt ögonkast kunnat konstatera att det rör sig om den rätte. Eftersom hon bryter med hela barndomen kommer hon aldrig någonsin att bli densamma igen. Därför blir själva ögonblicket när hon "ger efter" så betydelsefullt för henne och därmed blir också självfallet besvikelsen ofta så mycket större. Flickor som idag debuterar tidigare än förr och i genomsnitt faktiskt haft flera sexuella erfarenheter än pojkar i samma ålder (Levin & Helmius, 1986), har trots allt inte gett upp denna dröm. Den bild som Levin och Helmius ger av det sexuella spelet hos 80-talets ungdom är varken särskilt ny eller frigjord. Pojken tränger sig på medan flickan ger efter om hon känner sig tillräckligt förälskad och de har varit tillsammans en tid, och hon blir sällan imponerad av resultatet (Ericsson, Lundby & Rudberg, 1986). Den lite trista ton som vi kan höra i flickornas beskrivningar av sitt sexualliv handlar kanske just om diskrepansen mellan det stora avgörandet sådant de tänkt sig det på förhand och den magra utdelning det faktiskt gav.

För pojkarna skulle en liknande objektstatus som flickorna fantiserar om inte vara speciellt attraktiv. Hans identitet är ju knuten till att vara den som efter tillbörliga prestationer (t ex att förmå kungadottern att skratta) får prinsessan och halva kungariket. Han går därför in i sexualiteten som ett subjekt – som en som kan och måste styra förloppet. Det kan vara en av anledningarna till att det i pornografin, som till 100 procent riktar sig till män, faktiskt är *kvin-norna* som beskrivs som njutande medan männen maskinmässigt jobbar på. Medan flickan drömmer om det okända som bara kan inträffa om hon ger sig helt hän, drömmer pojken om den konkreta sexuella utlösningen som ska komma som belöning för jaktens och erövringens möda. Den objektiverade sexualitet som t ex Levin fann i herrtidningarna handlar ju också om att ha kontroll: att vara herre i sitt eget hus även om det är rörigt i källaren. Pojkar upplever nämligen sina sexuella behov

som ganska oordnade och påträngande, delvis av rent anatomiska orsaker. I motsats till flickor som beskriver sexualiteten som näst intill en tråkig plikt, beskriver pojkar den som något man inte kan klara sig utan. Enligt Levins studie av ungdom och sexualitet känner de sig ofta sexuellt eftersatta och helt utlämnade åt flickornas välvilja. De väntar sällan på "den rätta", utan håller till godo med vad som bjuds och både skryter med och föraktar sin egen brist på kräsenhet.

Intimitet och autonomi

Det är oftast pojkarnas objektiverade sexualitet som framställs som ett problem. Men det är ju också klart att flickornas "implicita" sexualitet riskerar att aldrig bli särskilt tydlig vare sig för henne själv eller partnern. Där pojken har problem med att ge efter på sin kontroll och verkligen ge sig hän, har flickan problem med att objektivera sin lust och rikta den mot en bestämd man. Medan pojken åtminstone i viss mån kan acceptera ett sexuellt förhållande utan ömma känslor, så kan ju flickan i samma utsträckning acceptera ett ömt förhållande utan sexualitet. Och med tiden kommer det knappast att bli mindre problematiskt.

Om vi går tillbaka till vår "fyrfältstabell" kan vi kanske se hur de könsspecifika konflikterna framträder i fråga om integrationen av sexualitet och intimitet. Det heterosexuella närmandet i puberteten betyder olika saker för flickor och pojkar. Enkelt uttryckt kan vi kanske säga att flickor i första hand behöver pojkar för att bli *vuxna*, d v s autonomikampen står i fokus. På samma sätt som fadern en gång för länge sedan kunde hjälpa flickan med att dra gränser mot modern, blir pojken nu en väg till frihet. Naturligtvis vill hon också ha en intim relation till pojken, men det är inte hennes huvudsakliga intresse – intimitet är fortfarande kopplad till likhet och blir därför först och främst tillgodosedd genom personer av samma kön. Alltför stor intimitet med en pojke kan faktiskt bli ett problem för henne, eftersom den kan bli ett hinder för hennes autonomibehov. Pojkar måste

*Liv Derkert, "Snödrottningen", illustration till HC Andersens saga med samma namn, pastell 1936.
Foto: Olof Wallgren.*

nämligen vara *annorlunda* – om de liknar flickan för mycket mister de också något av sin magiska kraft som befriare. Detta tror vi även är förklaringen till att både unga och äldre kvinnor har så stora problem med att helt genuint acceptera den ideologiskt korrekta mjuka mannen. Att sexualiteten så att säga står i autonomikampens tjänst kan också resultera i ett annat problem. Flickan fostras till ett ganska instrumentellt förhållande till sin egen sexualitet. Hon ”ger efter” inte på grund av egna sexuella behov, utan för att hon därigenom kan försäkra sig om en relation som bekräftar hennes vuxenstatus.

För pojkarna är bilden annorlunda. De behöver ju inte flickan för att frigöra sig, utan för att upprätta en intim relation som killgemenskapen bara indirekt kan erbjuda. Om flickor behöver pojkar för att bli stora, så behöver kanske pojkar flickor för att få lov att vara riktigt små? Vi leker faktiskt med den lite kätterska tanken att pojkar har ett visst försprång när det gäller att kunna integrera sexualitet och intimitet i förhållande till det motsatta könet. (”kättersk” eftersom det ju oftast är splittringen mellan sex och ömhet som framställs som typiskt manlig): för pojkar kommer intimitet och sexualitet att vara mycket närmare sammankopplade (något som också förklarar de homofobiska reaktionerna på intimitet med andra män). En sådan sammankoppling mellan intimitet och heterosexualitet tror vi har sin grund i erfarenheterna från den oidipala konflikten, då pojken efter separationens kval gjorde ett nytt försök att komma tillbaka till värmen hos modern, men nu som hennes lille ”älskare” och inte som hennes lille baby. När pojken kommer i puberteten är därför sexualiteten som en möjlig väg till intimitet etablerad på ett helt annat sätt än vad den är för flickan.

Försprång eller ej – hans närmande till flickan kommer i alla fall att framstå som ett regelrätt psykologiskt hinderlopp. Det sexuella beroende av flickor som pojkar så uppenbart känner är i sig problematiskt för pojken – det väcker ju hans fruktan både för att uppslukas av det kvinnliga och

för att avvisas där för att han inte är man nog. Denna *ambivalens* ger mötet med flickan dess fragmentariska och stackatoartade prägel, som vi ser att flickor ofta blir så sårade av. Vid vissa tillfällen känner pojken helt enkelt behov av att förneka att det rör sig om någon annan form av beroende av flickor än den rent sexuella – och detta beroende kan ytterligare bagatelliseras genom att de flesta flickor kan avhjälpa problemet. Flickor är bara bra för *en* sak och därför är de också utbytbara, något som t ex uttrycks tydligt i sjömansmonologen hos Arve Oppsal: ”Vad har flickorna i Lissabon som inte flickorna därhemma har? – Ingenting, men det dom har, det har dom ju i Lissabon.” Även när pojken efter hand klarar av att förbinda sexualiteten med de ömma känslorna för en konkret flicka är det inte alls säkert att *hon* är med på noterna. Pojken har ju en mycket mer begränsad erfarenhet av intimitet än flickan och sexualiteten blir för honom ofta enda vägen till en sådan intimitet. Den manliga definitionen av intimitet kommer därför ofta att bli helt annorlunda än den kvinnliga, där t ex orden betyder mycket. När han känner närhet kan hon känna sig ganska lurad! Tom och Becky får varandra till slut, men kommer de någonsin att hitta tonen?

Jämställdhetspedagogens inferno

Som vi inledningsvis nämnde tror vi att kunskap om dessa processer kommer att få betydelse för jämställdhetsarbetet. Ungdomsåldern är den period som får jämställdhetspedagogerna att vrida sina händer i förtvivlan. Småflickorna byter hastigt skepnad och blir så traditionellt och tråkigt kvinnliga att man knappt står ut. Det är i den åldern som deras ambitionsnivå vad gäller yrke och utbildning sjunker drastiskt. Flickor som i sjätte klass ville bli veterinärer och jurister siktar nu på att bli sjukvårdsbiträden och sekreterare. Helst vill de dessutom arbeta deltid så att yrkesverksamhet kan kombineras med man och barn. Nu dyker också ”de spännande” kvinnoyrkena upp: kosmetolog, damfri-

sör, reseledare. Och när en välmenande vuxen försöker övertala dem om det förnuftiga i att "välja otraditionellt" knycker de på nacken och är "dötrötta på jämställdhetssnack". Detta inträffar ungefär samtidigt som pojkarna blir "realistiska" och ger upp drömmen om att bli pilot eller proffsspelare.

Intresset för skolarbetet och för att få beröm av läraren verkar också minska starkt. Lärarna berättar att flickorna blir besvärliga och mindre samarbetsvilliga. I boken *Pupil Power* av den engelske skolforskaren Lynn Davies (1984) beskriver lärarna tonårsflickorna som extremt känsliga. Medan pojkarna betraktar negativa sanktioner som en del av spelets regler tar flickorna allt "personligt". En majoritet av lärarna i Davies' studie föredrar att undervisa pojkar. Naturligtvis var de både tuffa och fräcka, men ändå bättre än flickor som bara "sitter där som puddingar" och såras för livet av minsta sak.

I gengäld utvecklar flickor ett våldsamt och allt uppslukande intresse för kläder, smink, hår och pojkar. Om vi gör en blickvisit i ungdomsgången så är det första som slår oss den rigida karikatyr på vuxna könsroller som gänglivet presenterar. I de intervjuer som gjorts i Oslo (Ericsson, Lundby & Rudberg, 1986) råder det i varje fall inget tvivel om att det är pojkarna som har makten – deras myndighet kan i vissa fall sträcka sig ända fram till frågan om flickorna ska ha klänning eller långbyxor på nyårsfesten eller om de ska dricka öl eller bara kir och sangria. Flickorna är lika otvivelaktigt gängets omsorgspersoner: de breder smörgåsar, lagar pizza och tar sig också an den känslomässiga omsorgen. De talar allvar med pojkar som kommer på kant med lagen, de tröstar vid kärlekssorger och ger pojken en chans att "öppna sig" om ett sådant behov skulle drabba honom. Pojkarna nämner inte denna typ av omsorg när de berättar om vad flickorna gör i gänget utan bara hushållsarbetet och servicen. Den plats som flickor och pojkar har i varandras liv är också ytterst traditionell. Tjejlivet handlar bara om pojkar. De är tydligt närvarande, inte minst som samtalsämne.

Flickor "vet" också mycket mer om pojkar – och de beskriver pojkarna som intressanta personligheter med ett komplicerat sällskap. Ja, även dem man inte tycker om kan "förstås". För pojkarna är flickorna däremot något som läggs till det verkliga och spännande liv som de lever tillsammans med andra killar. De modifierar sina aktiviteter en aning när flickorna är med (stjäl t ex inte bilar), men det skulle aldrig falla dem in att gå på en kärleksfilm för tjejens skull. De har inte den ringaste aning om vad tjejer har för sig när de är ensamma. Bara att de talar om killar! Inte så att varje enskild kille går runt och tror att han är föremål för tjejernas åtrå, här exponeras tvärtom mycken svettig osäkerhet. Nej, det handlar först och främst om tilltro till manskönets generella överlägsenhet – och den kan ju vara bra att ty sig till när den individuella osäkerheten är som störst.

Kan man egentligen komma en jämställdhetspedagogs inferno närmare? Nu beror karikatyren delvis, men inte bara, på att ungdomarna i denna undersökning inte tillhör guds bästa barn. Men i stora drag liknar detta vad andra undersökningar har kommit fram till bland mer vanlig föreningsungdom (Bjerrum Nielsen et al, 1987).

Men om vi låter bli att stirra oss blinda och förtvivlade på ytan och i stället tolkar bilden i ljuset av den utvecklingspsykologiska historia som vi har berättat i denna artikel så faller många av bitarna på plats. Flickornas sätt att vara känsliga och snarstuckna på är egentligen ganska logiskt när vi tänker på hur nära deras identitet är knuten till relationer och att puberteten just handlar om att alla relationer förändras. Och pojkarnas gränssökande blir förståeligt när man tänker på hur viktig placeringen i manshierarkin är för deras självkänsla. Mycket av det könsrollskonforma uppförandet kan uppenbarligen förklaras som uttryck för flickornas paradoxala väg till autonomi och pojkarnas ambivalenta väg till intimitet. Det som ser ut som en gedigen anpassning till existerande könsroller menar vi alltså kan handla om en fas i ungdomarnas identitetsutveckling, och att

denna utvecklingsfas ser ut som den gör beror i sin tur på hur identitetsutvecklingen hos de två könen har skett i barndomen. Att det rör sig om en psykologisk utvecklingsfas betyder naturligtvis inte att detta är något naturgivet och oföränderligt; under andra historiska omständigheter kommer också den psykologiska historien att bli en annan. Men utifrån just denna historia kommer denna fas i ungdomars identitetsutveckling att uppträda med ett slags nödvändighet, även om de individuella variationerna är stora. Det betyder helt klart att könsroller får en psykologisk resonansbotten som gör det svårare att undslippa dem även om man gärna vill. Men eftersom det handlar om en utvecklingsfas är resultatet inte helt givet. När flickan blir säkrare på sin vuxenidentitet kan hon lättare få upp ögonen för att även pojken reducerar henne till ett barn, och när pojken blir säkrare på sin identitet som man, kommer han också att inse att killhierarkin avkräver honom en nästan kastrerande underkastelse.

Jämställdhetspedagogikens uppgift måste vara att ge stöd under denna process, och det kräver både förståelse för och inlevelse i den psykologiska historien och de båda könen livsvärldar. Det skulle kanske göra oss bättre i stånd att hålla två tankar i huvudet samtidigt. Jämställdhetsarbete kräver uppmuntran av flickornas självständighet, hand i hand med en förståelse av deras relationsförankrade identitet och varför pojkar är så viktiga för dem – och en uppmuntran av pojkarnas känslomhet, hand i hand med en förståelse av hur viktigt det är för dem att prestera och godtas av killgruppen.

Översättning: Catta Jönsson

LITTERATUR

- Bjerrum Nielsen H & Larsen K, *Piger og drenge i klasseoffentligheden*, PFI, rapport nr 2/85, Universitetet i Oslo, 1985.
- Bjerrum Nielsen H (red), *Unge jenter i skole og klubb*, opubl manus, Oslo, 1987.
- Chodorow N, *The reproduction of mothering*, Berkeley, 1978.
- Davies L, *Pupil Power. Deviance & Gender in School*, London, 1984.
- Einarsson J, *Blandskolans femma*, Rapport nr 5 från projektet: Språk och kön i skolan, inst för ämnesmetodik och ämnesteori, avd för svenska, Lunds universitet, 1981.
- Ericsson K, Lundby G & Rudberg M, *Per + Kari = Trøbbel. Om ungdom og kjønn*, Oslo-Bergen-Tromsø-Stavanger, 1986.
- Jensen T, "Normale gutta dainse ikkje!" i Brock-Utne B & Sarnes B (red), *Når gutter blir menn*, Oslo-Bergen-Tromsø-Stavanger, 1987.
- Klein C, *Mothers and Sons*, Boxtown, 1985.
- Levin B, "Kvinnor, män och sexualitet. Om skapandet av olikheter" i Levin B & Helmius G, *Ungdom, kärlek och sex*, Stockholm, 1986.
- Mahler M S, Pine F & Bergman A, *The psychological birth of the human infant*, London, 1975.
- Maccoby E E & Jacklin C N, *The psychology of sex differences*, Stanford, 1975.
- Pitcher E G & Schultz L H, *Boys and girls at play. The development of sex roles*, New York, 1983.
- Reisby K, "Det spændende liv" i *Norsk pedagogisk tidskrift* 1:1987.
- Sichtermann B, *Brysternes tabte erotik – og andre essays om kvindelighed*, København, 1984.
- Stein S, *Girls and Boys. The limit of nonsexist childrearing*, London, 1984.
- Twain M, *Tom Sawyer*, (1876) Stockholm, 1983.

SUMMARY

Gender Socialization from a perspective of Developmental Psychology

Research in the past decade has shown a rather clear cut view of the sex differences in childhood and youth in various areas (school, home, among peers). The psychological need for relations with others which confirms self esteem is no doubt the same for both boys and girls, but there appears to be marked differences in the ways in which confirmation is sought, and as such the experiences themselves. While girls thrive on intimate relationships with best friends, boys thrive on achievement acknowledged by their pals. The assumption in this article is that these sex differences must be understood

at least partly as reflections of deeply rooted gender identity. Thus, the goal of the authors is to sketch a theoretical framework for analyzing the development of this gender identity by combining the Mahler theory on separation/individuation in the first three years of life with the hypothesis of Nancy Chodorow with regard to the effect of the caretaker's sex on this process. In the concluding part of this article the theoretical framework developed is applied to the interpretation of characteristic sex-typed behavior in the latency period and heterosexual probings in puberty.

Harriet Bjerrum Nielsen
Pedagogisk Forskningsinstitutt
Pb 1092 Blindern
N-0317 OSLO 3
NORGE

Monica Rudberg
Pedagogisk Forskningsinstitutt
Pb 1092 Blindern
N-0317 OSLO 3
NORGE